

KÂRIA

﴿ ۱۰۱ ﴾ سُورَةُ الْقَارِعَةِ

Elkaria sûresi bilâ hılâf mekkîdir.

Âyetleri - Bısrî ve Şamîde sekiz, Hıcazîde on, kûfîde on birdir. Farkı birinci « قَارِعَةٌ » ile iki «

مَوَازِينُهُ » dir.

Harfleridir. هـ ت ش - Fasılası

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿ ۱ ﴾ الْقَارِعَةُ ﴿ ۲ ﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿ ۳ ﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ
﴿ ۴ ﴾ يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ ﴿ ۵ ﴾ وَتَكُونُ
الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ﴿ ۶ ﴾ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿ ۷ ﴾

فَهُوَ فِي عَيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٨﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٩﴾ فَأَمَّهُ
هَٰوِيَةٌ ﴿١٠﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَ ﴿١١﴾ نَارٌ حَامِيَةٌ ﴿١٢﴾

Meali Şerifi

O karia 1 Nedir o karia? 2 Ne bildirdi ki sana; nedir o karia? 3 O gün ki nâs çırpınıp yayılan pervaneler
gibi olacak 4 Dağlar da didilmiş elvan yünler gibi atılacaktır 5 İşte o vakit miyzanları ağır basan kimse 6 O
artık hoşnud bir

Sh:»6025

hayattadır 7 Fakat miyzanları hafif gelen kimse 8 O vakit onun anası haviyedir 9 Ve bildin mi haviye nedir
10 Kızıymış bir ateş 11

1. ﴿الْقَارِعَةُ﴾ O karia - o çarparacak belâ, ya'ni Kıyamet. Çünkü Karia, kar'ıdan müştaktır. «

« ق ر ع maddesinden karı', şiddetli bir ses çıkaracak derecede şiddetle dayanıp çarpmaktır. «

﴿قَرَعَ بِالْعَصَا﴾ = sopayı başına çaldı.» Tokmak ma'nasına mıkraa, kapı çalmak ma'nasına kar'ı bab,

kılıçla çarpışmak ma'nasına « تَقَارَعُ بِالسُّيُوفِ » bundandır. Bu suretle çarpan her şeye karia,

cem'inde kavari' denilir. Sonra dehrin başlara çarpan büyük hâdiselerine karia denilmiştir. Netekim «

« وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِمَا صَنَعُوا قَارِعَةً » buyurulmuştur.

Kur'anın inzâr âyetlerine de « قَوَارِعُ قُرْآنٍ » ta'bir olunur. Bilhassa « لام » ile Elkaria da Elhakka

gibi Kıyametin isimlerinden olmuştur. Ki mebdai nefhai ûlâ, müntehası fasli kazadır. Bu tesmiyenin

sebebinde de bir kaç vecih söylenmiştir:

1- Nâsın akıllarını alacak, ödlerini patlatacak olan sayhai ûlâdır «

« وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ »

buyurulduğu üzere sa'k nefhasında olacaktır « مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً »

buyurulması da bunu te'yid eyler.

2- Âlemin tahribi zamanında ecrâmı ulviyye ve süfliyyenin şiddetle çarpışacaklarından dolayıdır.

3- Karia insanları ehval ve efza' ile çarpan demektir. Bu ise Semada infitar ve inşikak, Şems-ü kamerde

tekvir, kevakibde intisâr, dağlarda dekk-ü nef, Arzda tayy-ü tebdil ileidir. Bu Kelbînin kavlidir.

4- Hak düşmanlarını hızy-ü azâb ve nekâl ile çarpacağından dolaydır ki bu da Mukatîlin kavlidir. Ba'zı

muhakkıkîn demiştir ki bu Kelbînin kavlinden evlâdır. Çünkü «

وَهُمْ مِنْ فَرْعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ» buyurulmuştur. Maamafih bu Sûrede gelecek beyan ile

iktifa olunmak daha muvafıktır.

Sh:»6026

2. ﴿مَا الْقَارِعَةُ﴾ Nedir o Karia? -Ma, vaz'ında mahiyet ve hakikatten suâldir. Fakat burada

murad hakikaten suâl değil, o ne dehşetli kariadır? Mealinde tehvîl için olması zâhirdir. Netekim 3.

﴿وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ﴾ ne bildirdi sana ki nedir o Karia -buyurulması da onun hakikati

halkın ılmî dâiresinden haric, ya'ni fi'len görülmedikçe şiddet ve dehşetinin azametini hiç kimsenin hattâ

Peygamberin bile dirayetle bilemiyeceğini ihtar etmek suretiyle o tehvîl te'kid ve takviye olunmuştur. Zamir

ile ifade edilmeyip de karia isminin üç defa ızhâr ile tekrar olunması da o tehvîli terbiye ve takrir içindir.

Bundan dolayı Râzînin zikrettiği vechile bir takım müfessirîn « الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ » nın i'rabı

tahzir babından olduğuna kail olmuşlardır. Çünkü «sakın kendini, arslan var arslan» ma'nasında «

آرسلان آرسلان . آالسَدَّ آالسَدَّ

göre ma'na: Sakının kendinizi Karia var, çok korkunc Karia, öyle ki onun ne büyük Karia olduğunu

görmeyince dirayetle bilemezsiniz demek olur. Bunun aslı « أَتَقِ » fi'linin mefulü olarak nasıbdan

mübeddeldir. Diğer bir kısım müfessirîn de « سَتَاتِيكُمْ الْقَارِعَةُ » size karia gelecek, çok

dehşetli Karia, ma'nasına olduğunu söylemişlerdir. Fakat fi'il takdirine hacet olmayarak «elkaria» doğrudan

doğru mübteda, «melkaria» da haber ve mübteda olarak cümlesi onun haberi olmak ve tahzir ve tehvil

fahvayı kelâmdan anlaşılmaq yukarıki Sûreye nazaran da, gösterildiği vechile, mukadder suâlin cevabı

olmaq daha zâhir ve daha müreccahtır. 4. ﴿يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ﴾ -Bu «يَوْمَ» nin zâhiri

zarfiyyet üzere mensub olmaqtır ki « تَقْرَعُ يَوْمَ » ya'ni o Karia o gün çarpacak ki ilh.. Demek olur.

Sahib keşşaf bu vechi ihtiyar eylemiştir. «An o günü» diye mukadder « أَذْكَرُ » ile mensub olduğunu da

söyliyenler olmuştur. Bir de «يَوْمَ», «يَكُونُ» cümlesine muzaf olmak

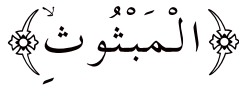
Sh:»6027

hasebiyle feth üzere mebniy mahallen merfu' olarak mübtedai mahzfun haberi de olur. Ki Ebüssüudun

beyanı vechile kufiyyunun muhtarı budur. « هِيَ يَوْمَ », ya'ni o Karia o gündür ki.., Demek olur. Günden

murad da vakti medîddir. ﴿كَالْفَرَاشِ﴾ - Feraş, feraşenin cem'idir. Geceleri ışık ve ateş etrafında

çarpınıp uçarak kendisini şu'le içine atan ve fariside olduğu gibi lisanımızda da pervâne diye ma'ruf olan küçük kelebeklere denir. Şu'leye çarptıktan sonra kanadlarını yayıp döşendiği cihetle feraşe tesmiye edilmiştir.

yayılmış -demek olduğu cihetle onların kesret-ü intişar ile çarpınıp çarpınıp yayılış, dağılış ve seriliş hallerini bilhassa ifade etmektedir. Bundan zâhir olan da sa'k halidir. Şiir ve Edebiyatta pervane, kendisini ateşe atıncaya kadar şema ve şu'leye düşünlüğü sebebiyle fedayilikte mesel olmuştur.

Netekim şeyh Sa'dî feryadıyle meşhur olan bülbüle aşkı ta'lim için:

Ey mürği sehar aşk zipervane biyamuz

Kân sühtera can şüd-ü âvâz neyâmed

Ey sehar kuşu! Aşkı pervaneden öğren. Zira o yanmış suhtenin canı gitti de sesi çıkmadı, ya'ni sen de onun gibi can ver de feryad edip durma! Demıştır. Şübhe yok ki Sa'dî, bununla bir ateş perestlik remzi değil, aşkı ilâhîde sabr u ihlâs ile bir fedakârlık misali kasd eylemiştir. Bu ma'na ile bizim divan edebiyatında da nardan ziyade nur üzerine dönen pervaneye dâir

Döner pervane âsâ bâşıma her ârifi billâh

Dilim bezmi hakikatte çerağ ı ruşen olmuştur.

gibi binlerce mazmun söylenmiştir.

Sh:»6028

Mevlidi nebevîde Süleyman efendinin

Bir aceb nur kim Güneş pervânesi

mısraı da bunun en güzellerindedir. Lâkin görülüyor ki bu âyette feraş ı mebsûs diye ifade olunan

pervanelerin hali öyle medh-u gıpta olunacak bir halet olarak değil, son derece sakınılması lâzım gelen

Karianın dehşetini, en büyük bir felâket perişanlığ ının şiddet ve fezaatını temsil siyakında zikrolunmaktadır.

Bu itibar ile burada ateşperestlerin ve onlar gibi bâtil akîdeleriyle kendilerini ateşlere atanların hallerindeki

fecaate dahi bir işaret yok değil ise de yalnız onları değil, iyi ve kötü bütün insanları saracak olan ve gerek

hakk uğrunda ve gerek bâtil peşinde can vermek için çırpınıp serilenlerin hepsine tealluku bulunan bir

günün hevlini tesavvur ettirmektedir. Âlûsînin naklettiği üzere Te'vilât sahibi demiştir ki bunun te'vilinde bir

kaç vech üzere ihtilâf etmişler ise de hepsi bir ma'naya râci'dir: O günün hevlinden hayret ve ızıraba

işarettir. Katadeden rivayet olunduğu vechile bir takımları şunu ihtiyar eylemişler ve demişlerdir ki insanlar

maşşere çağırıldıkları sıra çağırılan dâîye doğru uçuşmakta ve nizamsız gelip gidişdeki perişanlıkta ve za'f-u

zillette ve kesret-ü intişarda uçuşup çırpınan müteferrik pervanelere teşbih olunmuşlardır **اه**. Bu ma'na

ise « **اَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ** » sûresindeki «

**يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرًا خَشَعًا أَبْصَارَهُمْ يَخْرُجُونَ مِنْ
الْأَجْدَاثِ كَانَهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ مَهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ** » mazmunu

olduğundan buradaki feraşı mebsûs teşbihi oradaki ceradı münteşir teşbihi ma'nasında demek olur.

Netekim Ferra, Arzda intişar eden ve dehşetle yekdiğeri üzerine yığılan gavğâi cerad, ya'ni çekirge

hurdelerine de feraş denildiğini söylemiş olduğundan feraşı mebsûs, ceradı münteşir demek olduğuna kail

olanlar da olmuştur. Lâkin umumiyyetle lûgat ve tefsirlerde ma'ruf olan feraş balâda beyan olunduğu üzere

pervanelerdir. Bununla beraber ikisine de teşbihten maksud o günün dehşetinden hayret ve ızırabı tasvir

olmak

Sh:»6029

İtibariyle asıl ma'na bir demektir. Şu kadar ki ceradı münteşirde zarar haysiyeti, pervaned ise ibtilâ haysiyeti daha bariz görünür. Birde pervaneler heyecanı zamanında hep bir cihete değil, her biri muhtelif cihette deveran ederek dağılır, bayılırlar, çekirgeler ise intişarında kesret ile yığılarak bir semte müteveccihen çıvgın bir halde dalgalanır giderler. Bu itibar ile feraşı mebsûs ba's zamanında muhtelif insanların muhtelif cihetlere fırlayıp yayılışları halini, ceradı münteşirde kesret ile bir semte sevk edilişleri halini ifade eder denilmiştir.

Hasılı o gün o Karia öyle çarpacak ki insanlar feraşı mebsûs gibi olacak 5.

﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ dağlar da İhni menfuş gibi olacak -dağlar

böyle olunca insanların ne hale geleceği artık kıyas olunabilirse olunsun. O halde rahmeti ilâhiyye

yetişmiyecek olursa vay o insanların haline.

IHN, yün, ve bahusus muhtelif renkte elvan yün, MENFUŞ da didilmiş, ya'ni eczası parmaklarla

birbirinden ayrılıp dağılmakta veya hallâçla atılmakta bulunan demektir ki zerre zerre uçtuğu haldir. Zira dağlar evvelâ dekk olunacak, sonra kesîben mehîlâ olacak, sonra bulut gibi geçerek, ihni menfuş gibi olacak, sonra da serab olacaktır. Bu iki hal, ya'ni insanların feraşı mebsûs gibi ve dağların ihni menfuş gibi olmaları hali bizim idrakâtımıza göre bütün kürei Arzın bir volkan gibi infilâk edip patlaması halini tasavvur ettirdiği gibi son zaman muharebelerinin o hali almağa doğru giden tahribatı manzaralarını da göz önüne getirmektedir. Bununla beraber burada yalnız insanları nihayet ölüme sevk etmek üzere parçalayıp seren sa'kai memat değil, evvelki Sürenin « إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ » âyetinden anlaşıldığı vechile « يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ » mantukunca kabirlerden fırlatıp ba's-ü nüşur ile Âhirette hisab ve mîzan için mahşere sevk edecek olan Kıyam

Sh:»6030

nefhasına kadar şamil bir ma'nadadır ve bu itibar ile ki hakikati bizim dirayetlerimizin tesavvurları

hududundan haric ve ancak ihbari ilâhî ile gaybi hakka iren iman sahasına dahil bir haysiyeti haiz

olduğu « وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ » hitabıyla ifham olunmuştur. Bundan dolayı Kıyametin

mebdei olan feza' nefhasından « فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ » ayırdımının

tehakkuk edeceği faslı kaza hengâmına kadar imtidad edecek olan bu Karia günü iki safhaya münkasım

demektir ki birincisi nefhai sa'k ile nefhai kıyamın ayırdım günü olan mîzan ve fasıl hengâmına kadar olan

haşr-ü neşir safhası, ikincisi de insanların « فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ »

olmak üzere iki kısma ayrıldıkları fasl-ü huküm lâhzasından ötesi, ya'ni ehli Cennetin Cennete, ehli

Cehennemın Cehenneme sevk ve idhalleriyle hukmün icrası devri demek olan ebediyyet safhasıdır. İşte

Karianın umuma şamil olan birinci safhasını beyandan sonra netice ve müntehası bulunan ve insanları

sayıd ve şakıy iki kısma ayıracak olan bu ikinci safhasını tafsîl ile buyuruluyor ki:

6. ﴿فَمَا مِنْ ثِقَلٍ مَوْزِينَهُ﴾ işte o gün mîzanları ağır basan her kimse -

MEVAZÎN, mizanın cem'idir. Zira aslı vezinden « وَاو » ile mîvzandır. « وَاو » sâkin makabli meksur

olduğu için yaya kalb edilmiştir. Maamafih mevazîn, mevzunun cem'i de olur. Ma'lûm ki mîzan, tartı aleti,

eşyanın veznini, ya'ni sıklık nisbetini ölçmeğe mahsus olan terazi demektir. Maamafih sıklıkte mahsus

olmıyarak adalet ve hukuk gibi ma'nevî olan her hangi bir nisbeti mukayese ile ta'yin için dahi mecaz olarak

kullanılır. Netekim cemi' ve tarh gibi bir hesap ameliyyesinin doğruluğunu denemek için yapılan mukabil

ameliyyeye mîzan ta'bir edilmek mütearef olduğu gibi bir hesap defterinin matlûb ve zimmetinin

mukayesesine dahi mîzan denilir ve yine ma'lûm ki

Sh:»6031

bir mîzanın ağır gelmesi, ağır basması, onunla tartılan mevzunun ağırlığıyla mütenasibdir. Asıl maksad da mevzunun veznidir. Onun için burada da mevazîn mizanın veya mevzunun cem'i olmak üzere iki kavil rivayet edilmiştir. Netekim Râzî der ki: Mevazînde iki kavil vardır.

BİRİSİ, mevzûnün cem'ı olmasıdır ki indallâh vezin ve kıymeti olan ameldir. Ferra buna kail olmuş ve demiştir ki: Bunun nazîri: Bende senin dirheminin mîzanı, senin dirheminin vezni ile bir dirhem var ve benim evim senin evinin tam mîzanında ve veznindedir. Ya'ni tam hızasında veya dengidir denilmesindeki ma'nadır.

İKİNCİSİ, mîzanın cem'idir. İbni Abbas demiştir ki: Mîzanın bir dili ve iki keffesi vardır. Onda ancak ameller vezn olunur. Mufîn hasenâtı en güzel surette getirilir, rûchanı olunca Cennet onun olur. Kâfirin de seyyiatı en çirkin surette getirilir, vezni hafif gelir, nâre girer. Hasenden de: iki keffesi vardır. Fakat tavsîf

olunamaz diye merviydir. Mütakellimîn demişlerdir ki hasenât ve seyyiâtın kendileri hususa inkızalarından sonra kabili vezin değildir. Ancak yazılmış oldukları suhufi a'mal tartılır. Yâhud nur hasenât alâmeti kılınır, zulmet seyyiât alâmeti kılınır, yahud hasenât, sureti hasene ile, seyyiât, sureti kabîha ile tecessüm eder de o suretle sıklet ve hiffet zâhir olur. Bunun fâidesi de adaleti ilâhiyye ızhar ve ma'ziretler kat' edilmek için halkın toplandığı cem'iyeti kübrâ içinde hasenât sahibinin güzel hal ve etvarı zâhir olarak süruru müzdad olması ve seyyiât sahibinin çirkin hal ve etvarı zâhir olarak kepaze ve rüsvay olmasıdır **اهـ**. Bazıları da vezni, kazayı seviyy ve hukmi âdildir demişler. Mücahid, a'meş ve dahhâk buna kail olmuşlar.

Müteahhırînden bir çoğu da bunu ihtiyar eylemişler ve demişlerdir ki: Mîzan ile ancak ecsamın sıkletleri mikdarı bilinebilir, a'razı münkaziye olan a'malin mekadîri onunla nasıl vezni olunur? Lâkin şunu itiraf etmek lâzım gelir ki bunun ma'nası mutlak mîzan ve vezni inkâr değil, a'malin cismanî

Sh:»6032

mîzan ile tartılamıyacağını söylemektir. Yoksa velev ma'nevî olsun iki şey beyninde bir hak mi'yar ve mîzanı

olmayınca bir adalet tecellisi tesavvur olunamaz. Onun içindir ki «

«اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ» buyurulmuştur. «
«وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا»

buyurulduğu üzere Kıyamet günü için konulacak olan adalet mîzanları da aynî ma'nada olarak adaleti hakkıyla tecelli ettirmek üzere vaz' olunacak hak kanunu olmalıdır ki Kıyametin bütün şuriş ve buhranı onun izhar ettiği adalet mîzanıyla tatbîkı ise yalnız ecsamda değil, a'razda da cereyan eder. Nasıl ki hararet ve bürudet gibi a'razdan olan şeylerde kendilerine mahsus mîzanlarla tartılır. Şu halde «

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ

buyurulduğu üzere Kıyamet günü hakk olduğunda şübhe olmiyan vezni a'malin de gereği gibi bir mîzanı olmak ve her mîzan gibi onun da noktai te vazünü iş'ar eden bir dil ile iki tarafı bulunmak ıktıza ederse de amellerin hakikatine göre bunun mahiyet ve keyfiyyetinin ta'yin ve tavsifi bizim idrâk ve dirayetimizin ihatası sahasından uzaktır. Onun için demişlerdir ki vezn-ü mîzanın hakkıyyetine iyman lâzım olmakla beraber keyfiyyetinin tafsiline iyman şart değildir. Maamafih şunu da itiraf etmek ıktıza eder ki amellerin cismanî bir surette vezni de hiç tesavvur olunamaz değildir. Zira ameller kendileri mahiyetleri itibariyle cisim değil iseler de eserleri itibarile cismanî haysiyyet ve kıymetleri haiz olduklarında da şübhe yoktur. Bütün ecsamın hılkati fi'li ilâhî olduğu gibi insanlar en güzel sun'u amelleriyle müsabeka ve imtihan edilmek için yaratılmışlar ve hayat memat ile mübtelâ kılınmışlardır. Bu cihetle ameller Allah yanında değeri olan sevab veya ıkab ile karşılanmak için Âhırette üzerlerine terettüb edecek asâr noktai nazarından iktisab edecekleri surete göre bir mîzan ile tartılmak ıktıza eder. Dünyada bunların akıl ve mantık, ilim, şerîat itibariyle mîzanları indirilmiş olduğu gibi indallah

hakikat

Sh:»6033

âlemindeki haysiyetlerine göre de bir mîzanları var demektir ki bu onların Âhîret neş'etinde zuhur edecekleri hakikî suretleriyle mütenasib olan bir mîzan olacak ruhanî ve cismanî her iki haysiyetle de tecelli edebilir. İşte İbni Abbas Hazretlerinden merviy olan hasenatin sureti haseneleri ve seyyiatın sureti kabîhaları ile tartılmaları kazıyyesi de asâr itibariyle vezinleri demek olacağı gibi defteri a'malin vezni veya alâmetleri olan nur ve zulmetin vezni hakkındaki kaviller veya rivayetler de yine asâr itibariyle vezni ma'nasına raci' olur. Bunların her birine delâlet eden eserler de vârid olmuştur. Binaenaleyh vezni a'malin netice itibariyle hüküm ve adaleti ilâhiyyeyi izhar ma'nası müteyakkan olmakla beraber lâıyk olan herhangi bir suret ile mîzanı hakta hakikaten vezni ma'nası da imkânsız değildir ve şu halde a'malin mutlâka vezni ve mîzanını inkâr, küfr olursa da keyfiyeti hakkındaki tafsilâtı inkâr, küfre müeddî olmaz. Bundan dolayı Âlûsî demiştir ki bu âyet vezni a'male işarettir ve buna hakikat olarak iyman vâcibdir. Ancak münkiri ikfar olunmaz. Ve bu vezni, tetayüri suhuftan ve sağdan ve soldan verilip alınışından ve suâl-ü hesabdan sonradır. Vâhidî ve daha başkaları böyle zikretmişlerdir. Ve Kenzül'esrar sahibi de buna cezm eylemiştir.

Ve o, bir lisanı ve Arz-u Semavatın atbaki gibi iki keffesi bulunan bir mîzan ile olacaktır ki mahiyetini ancak

Allah bilir.

İbni Abbastan ve Haseni Basrîden böyle rivayet olunmuştur. Ve şerhi mekasıdde müfessirînden çoğuna

nisbet edilmiştir. Nevadirül'üsulde mezkûr olduğuna göre mekânı da Cennet ile nar arasındır. Eşher ve

esahh olan da bu, cemî ümem ve cemî a'mal için zikrolunduğu

Sh:»6034

üzere bir mîzandır. Cemî' sıgasıyla « مَوَازِينَهُ » buyurulması ise ya «

كَذَّبَتْ عَادَ الْمُرْسَلِينَ » gibi ta'zîm için veya « شَابِت مَفَارِقَهُ » kabîlinden eczası

itibariyle, yâhud itibarî tegayürle efradının teaddüdü itibariyledir ki şâirin:

لمعان برق اوشعاع شمس

Mısraındaki şümus gibidir. Mevzunun cem'ı olduğuna göre ise te'vile hacet yoktur. Sıklet de ruhan

ma'nasına olmak münakaşasız olur.

Böyle mevazîni ağır basan güzel amelleri galib gelen kısım 7.

﴿فَهُوَ فِي عَيْشَةٍ رَاضِيَةٍ﴾ artık o bir işei razıyededir. -Razıy bir hayat, hoşnud bir geçim ve

yaşayış içindedir. Hakikatte razıy ve hoşnud olmak ayşın, hayatın şânı değil, sahibinin sıfatı olduğundan

zâhiren ifadenin hakkı, ayş, razı olmak değil, marzî olmak ya'ni «عَيْشَةٍ مَرْضِيَةٍ» denilmek iken

hılâfı zâhir olarak «فِي عَيْشَةٍ رَاضِيَةٍ» buyurulması belîğ bir nükteyi haizdirki rızanın tesavvurlar

fevkinde olan kemalini belâgatle ifade ederek sahibinin o hayata ehliyeti kâbilesini, hem razıye hem

merdıyye makamında bulunduğunu iş'ar eyler. Ya'ni öyle güzel bir hayat ve meişet ki güzel amelleriyle ona

sebeb olan kimseyi sade râziye ve hoşnud etmekle kalmaz, aynî zamanda onu «

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَةً
فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي

merdıyye makamına yükselterek ebediyyen mes'ud edecek ve ondan asla ayrılmak istemiyecek vechile

kendisini bütün hoşnudlukla sarar, ebedî bir rıza ve hoşnudî muhîti içinde ihata eder, kuşatır, donatır. Âlûsî

der ki: Meşhur olan burada râziye, nisbet babından olmaktır, ya'ni zati rıza: Rızalı hoşnudluklu bir ayş

demektir. Nefsi kelimede veya isnadda mecaz olarak râziyenin merdıyye ma'nasına olması da tecviz

edilmiştir ki bunun hakikati sahibinin razıy olacağı bir ays demek olur. Meanî kitablarında mukarrer

olduğu

Sh:»6035

üzere bunda istiarei mekniyye ve tahyiliyye dahi tecviz edilmiştir. Lâkin ba'zı ecille burada nefis bir

beyanda bulunmuş ve demiştir ki niseb babından olanlar « ذى كذا » diye te'vil olunur ve müennes

getirilmez, çünkü bir mevsuf üzerine cereyan ettirilmeyip câmidlere ilhak olunur. Sırafiden de şöyle nakl

edilmiş: « عَيْشَةٌ رَاضِيَةٌ » de « ها » nin sükutu mes'elesinde yaptıkları ta'lile kadh ederek demiştir

ki: halbuki bunda iki vecih vardır: birisi. o meyşet, ehline razıy olmuştur, onlardan hoşnud olarak

kendilerine mülâzimidir. Onları bırakmaz, ayrılmaz ma'nasına olmasıdır. Diğeri de « ها » allâme, râviye

gibi mübaleğa için olmaktır. Bir de şöyle tevcih olunmuştur. « ها » nın lüzumu « يا » nın sukutıyla

binyeye hâlel vermemek içindir. « كَلْبَةٌ مَجْرِيَةٌ » ve « نَاقَةٌ مَشْلِيَةٌ » gibi. Halbuki «

« مَصَكَّةٌ » derler, müfıl ve mifal babı müenneslenmez, maamafi « مَصَكَّةٌ »

gibi ba'zılarında « ها » idhal ettikleri de vardır. Sonra demiştir ki: kabule lâyıq olan budur. Bunun hasılı bir

kaç vechle cevabdır.

BİRİNCİSİ, burada razıye nisbet babından değil, ismi fâildir, ma'nanın lâzımı murad olunmuştur. Zira bir şey'e razıy olan ve dileyen ona mülâzemet eder, bu mecazı mürsel veya isti'aredir. İsnadda mecaz olup zikrolunan ma'na, hasılını beyan olmak da câizdir.

İKİNCİSİ, « ها » mübaleğa için olmaktır. Bu da allâme gibi fe'al veznine muhtass değildir. Onun için râviye ile de temsil eylemiştir.

ÜÇÜNCÜSÜ, mu'telde « ها » nın ilhakı binyeyi muhafa za için olmaktır. Misakke, ya şâzdir yâhud mu'telli muza'afa benzetmektir اه . Âlûsî bunu naklettikten sonra bunu hıfzet çünkü nefstir, kitabların ekserisi ondan halîdir, diye de bir ihtar yapmıştır. Bir çok hususta bu « عَيْشَةٌ رَاضِيَةٌ » terkibi misal olarak zikredile geldiği için biz de bu izzahı kaydetmeğe lüzum gördük.

Sh:»6036

8. ﴿وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ﴾ ve emmâ mîzanları hafif gelen her kimse -ya'nî

hasenesi olmiyan yâhud seyyiâtı ağır basıp da hasenâtı hafif gelen kısımdan olan kimse 9.

﴿فَأَمَّهُ هَاوِيَةً﴾ artık onun anası hâviyedir.- ya'ni varacağı yeri yatağı, kucağına sığınacağı ana

vatanı hâviyedir. Barınacak, yeri kalmıyacak, artık hâviye denilen Cehennem uçurumunun kucağına

atılacaktır. Diğer bir mana ile o öyle sukut edecektirki anası ağlayıp yıkılacaktır. Diğer bir mana ile onun

ümme dimağı, ya'nî beyninin kökü hâviye olacak, tepe takla Cehennem dibine atılacak öyle kayniyacaktır.

O hâviyenin ne olduğuna, mahiyetine gelince şöyle beyan buyuruluyor: 10.

﴿وَمَا أَدْرِيكَ مَا هِيَ﴾ bildinmi ki o hâviye nedir? - « ما » istifhamı inkârî « هِيَ »

hâviyeye raci müennes zamiri « هِيَ » dir. Âhirindeki « ها » fasıla için hâi sekittir. « اصلى ماهى »

» dir. mahiyeti neden ibarettir? 11. ﴿نَارٌ حَامِيَةٌ﴾ bir narı hâmiye dir. -ya'nî şiddetli, kızışgın bir

ateş, Bundan sonraki surede cehim diye zikrolunacak olan Cehennem ateşi daha sonra Hümeze

suresinde tarif olunacak olan Allah ateşidir.

Kamusta « هَاوِيَةٌ وَ الْهَاوِيَةُ » Cehennem isimlerindedir. Yukarıdan aşağıya düşmek,

sukut etmek manasına hüviy ve heveyandan müştak ismi fâil olarak sakit manasına gelir ve cevviheva gibi

içi boş, derin, düşüldükçe düşülür engin uçuruma, mehvât gibi sukut mahalline denilir. « هَوَةٌ » çukur

demek olduğu gibi hâviye de mütemadiyen aşağı doğru düşen uçurum, veya uçuruma düşen demek

olabilir. Bu manadan Cehenneme ism olmuştur. Ve âlûsînin nakl ettiği vechile denilmiştir ki: ona hâviye itlak edilmesi gayet derin olmasındandır. Bazıları da narın en aşağı kapısına tahsiys etmişlerdir. İncil tercemelerinde de haviyeye tesadüf olunur. Ümmi hâviye denilmesine gelince: bunda işaret ettiğimiz vechile üç mana söylenmiştir.

Sh:»6037

BİRİNCİSİ; ümm, ana manasından me'va, ya'hî varılacak, kucağına sığınılıp barınılacak yurd ve yatak manasına istiare tarikıyla mecazdır. Zira ana kucağı çocuğun sığınıp barınacağı ilticagâhı olmak hasebiyle me'va ona teşbih edilmiştir ki bunda pek acıklı bir tehekküm vardır. Nihayet sığınıp varacağı en şefekatli anası, hâmisi, kızgın ateş olan hâviyeden ibaret bulunan bir kimsenin halindeki felâket ve fecaatin şiddet ve azametini teemmül etmeli:

İKİNCİSİ; Arablar, bir kimsenin helâkine duâ makamında kinaye tarikıyla « هَوَتْ أُمُّهُ » derler ki anası ağlayıp düşesi, bayılası demek gibidir. Zîra bir kimse düştüğü, helâk olduğu zaman anası ağlar, merakından düşer bayılır. Bu bizim anası ağlasın, yâhud anası ağladı, yâhud anası ağlayasica tabirlerimizi

andırır. Maamafih kahrolası, Allah canını alası « قَاتَلَهُ اللهُ » duâları gibi « هَوَتْ أُمَّهُ » duâsı

da her zaman vukuu matlûb olan duâlardan olmayıp teaccüb ve takdir ve medh için de söylenir. Netekim

kâ'b ibni sa'di ğanevînin şu beyti bu kabîlden olarak maruftur:

هوت امه ما يبعث الصبح غاديا   وما ذا يرد اليل حين
يؤب

Hamasenin şu beyti de o kabildendir.

هوت امهم ماذا بهم يوم صرعوا   بجيشان من اسباب مجد
تصرما

ابوا ان بفروا والقنافية نحورهم   و ان يرتقوا من خشية
الموت سلما

فلوانهم فروا لكانوا اعزة   ولكن رأوا صبراً على
الموت اكرما

İşte Katadeden bir rivayet olarak merviy olduğu üzere bir çok müfessirîn: « فَامَهُ هَاوِيَةٌ » işbu

hevet ümmühu tabirinden olduğunu söylemişlerdir. Sahib Keşşaf ve Müfredatta Râgıb bunu tercih

eylemişler. Sahibi Keşif bunun « عِشَّة رَاضِيَّة »

Sh:»6038

kavline tıbak san'atını havî olması itibariyle daha güzel, daha bedi' olduğunu söylemiş, Taybî de buna

azher demiştir. Bu manada ümm, hakikaten ana demek olduğu gibi hâviye de Cehennem'in ismi değil,

sakıtı ma'nasına demektir, Ya'ni anası düşmüştür demek olup bununla Karia helâk-ü ukubetin

şiddetinden kinaye edilmiş olur. Bunun inceliğinde şübhe yoktur. Lâkin bu surette «mâhie» zamiri

«haviye» ye raci' olmayıp kelâmın medlûlünden anlaşılın, ya'ni anasını ağlatan «dâhiye» ye raci' olmak

lâzım gelir. Halbuki evvelki ma'nada hâviyeye rucu'u zâhir, istiare i'tibariyle mübaleğa belâgatı de şübhesiz

olduğu için daha vâzıhtır.

ÜÇÜNCÜSÜ; yine Katâdeden ve Ebî Salihten ve Ikrime ve Kelbî ve saireden merviy olduğu üzere ümm,

ümme dimağ ve ümmi re's, ya'ni başından beyninin aslı ve kökü ma'nasına olmaktadır bu surette hâviye,

Cehennem demek de, ona sakıtı demek de olabilir. Ya'ni beyninin kökü hâviye olmuştur. Yâhud tepetaklak

hâviyeye yuvarlanmıştı demek olur. Çünkü tepesi aşağı olarak Cehenneme atılacaktır. Binaenaleyh

«mahiye» zamirinde de iki vecih ceryan eder. Nar, «hiye nârün» takdirinde mübtedai mahzofun

haberidir.

HÂMİYE, ya'ni şiddeti hararet ma'nasına «hami» den kızgın, kızışgın demektir. «

«حَمَى الشَّمْسُ وَالنَّارُ» güneş «حَمَى الْوَطِيسُ» furun kızıştı demek olduğu gibi

ve ateş kızıştı hararetleri şiddetlendi demektir. Masdarı hamyen ve humyen ve humüyyan gelir. ateş zaten

kızgın demek iken nar denildikten sonra bir de hamiye diye tavsîfi, sair ateşlerin buna nisbetle sanki

hamiye değil, soğuk imişler gibi hafif kalacaklarını iş'ar eden bir teşdiddir. İşte o Kariada mizanları hafif

gelenlerin akıbeti budur «الْعِيَاذُ بِاللَّهِ»